

דפוסי מעורבותה של סין במזרח התיכון: משברי לוב וסוריה כמקרי בוחן

יורם עברון

מבוא

בשנים האחרונות גוברת בהדרגה מעורבותה של סין במזרח התיכון. על אף טענותיה שאין היא מעוניינת לנקוט עמדה או לקחת חלק פעיל בתהליכים המדיניים באזור, ושכוונתה להתרכז בעניינים כלכליים בלבד, ניכרת גלישה הדרגתית מצידה למעורבות בתהליכים פוליטיים וצבאיים.¹ התמורה בגישתה של סין למזרח התיכון אינה נובעת בהכרח מהחלטה סדורה בנושא, ואף אינה מצביעה על שינוי במדיניותה. למעשה, אין לפקפק בכנות הצהרותיהם של מנהיגי סין על רצונם להתרחק מהתסבוכת המזרח-תיכונית. ההנהגה הסינית נוהגת לראות את המזרח התיכון כ"בית קברות למעצמות", וחשה זרות וחוסר הבנה כלפיו. הסינים מתקשים להבין את תפקידה המרכזי של הדת בפוליטיקה האזורית, מודעים לאינטרסים החזקים באזור של מעצמות עולמיות אחרות וחוששים להיקלע לסבך העימותים הפנימיים בעולם המוסלמי.² עם זאת, לנוכח התגברות המעורבות הסינית בפוליטיקה העולמית, בכלל זה שאיפתה להוביל את המדינות המתפתחות, חיזוק תלותה בנפט מיובא והצורך הגובר בשווקים ובמקורות חומרי גלם זרים, ניכר שהיא אינה יכולה להימנע ממעורבות מדינית באזור, וניתן להעריך שהדינמיקה האזורית והכוחות הפנימיים הפועלים בסין יגבירו מגמה זו. יתרה מכך, לאור עלייתה של סין למעמד של מעצמה עולמית, מתפתחת ציפייה הן בקרב מדינות האזור והן בקרב מעצמות עולמיות אחרות, שהיא תגביר את מעורבותה גם בחלק זה של העולם. בעת ביקורו בבייג'ינג של מזכיר המדינה האמריקאי באפריל 2013, נדונו בשיחה בינו לבין נשיא סין לא

ד"ר יורם עברון הוא חבר סגל בחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה וחוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

המחבר מודה לשרון מגן על סיועה בעריכת מחקר זה. המאמר נכתב במסגרת פרויקט סין של המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) ומכון ישראל (Israel Institute)

רק סוגיות מזרח־אסייתיות ועניינים הקשורים ליחסי סין־ארצות־הברית, אלא גם סוגיות עולמיות וביניהן "האתגר של איראן והנשק הגרעיני, סוריה והמזרח התיכון"³. מצב זה מעורר שאלות מהותיות לגבי אופן העמקת המעורבות הסינית באזור. למשל, בניגוד לאפריקה, שאליה חדרה סין באינטנסיביות במהלך העשור הקודם, המזרח התיכון שימש מאז מלחמת העולם השנייה זירת מאבק למעצמות הגדולות, ועד היום יש להן בו אינטרסים חיוניים ובעלות־ברית חשובות. השאלה היא, מהם יחסי הגומלין בין הגברת המעורבות הסינית במזרח התיכון ליחסיה עם שאר המעצמות. כמו כן, הגברת המעורבות הסינית באזור, בתקופה של סכסוכים קשים בין ובתוך מדינותיו, מעמידה במבחן שניים מעקרונותיה המדיניים המוצהרים: אי־התערבות בענייניהן של מדינות אחרות, ובפרט לא התערבות כפויה תוך שימוש בכוח, ואי־נקיטת עמדה בעימותי האזור. עקרונות אלה מיועדים, בין היתר, לקדם את מעמדה כמנהיגת גוש המדינות המתפתחות, הן באמצעות הבלטת הניגוד בינה לבין ארצות־הברית (שמובילה מהלכי התערבות במדינות מתפתחות), והן באמצעות שמירה על יחסים טובים עם מדינות רבות ככל האפשר. עקרונות אלה גם מבטאים את נטייתה של סין להעדיף שימור משטרים קיימים ואחדות מדינתית על פני קידום ערכים ואינטרסים ברמת הפרט או החברה. השאלה היא, אפוא, כיצד תתמרון סין בין עקרונות ודפוסי פעולה אלה לבין האילוצים הנובעים מהגברת הפעילות המדינית באזור.

אחת הסיבות העיקריות לחוסר הוודאות אינה רק הפער בין מהלכיה באזור להצהרותיה, אלא גם האופן ההדרגתי, הבלתי־אחיד ולעיתים גם המוסווה של שינוי דפוסי פעולתה. במאמר שסקר את השינוי בעמדתה של סין כלפי הטלת סנקציות חד־צדדיות, טען ג'יימס ריילי שסין "לעיתים רחוקות מצהירה בפתיחות על סנקציות כלכליות. במקום זאת, בייג'ינג מעדיפה להשתמש באיומים מעורפלים, בקביעה או בביטול של ביקורים רמי־דרג, ברכישות (או אי־רכישות) סלקטיביות [מהמדינה הנדונה], ובצעדים בלתי־רשמיים אחרים"⁴. בחינת גישתה של סין לאזור דורשת, אפוא, התייחסות לשינויים קטנים כגדולים בפעילותה באזור, כאשר נקודת ההתייחסות אינה בהכרח עוצמת המהלך הננקט על ידה או תוצאותיו, אלא מידת חריגתו מדפוס הפעולה הקיים. על מנת לבחון את שאלת קיומו של שינוי זה ואת דפוסי הפעולה המאפיינים אותו, מנתח המאמר את התנהלותה של סין במשברים בלוב ובסוריה – שתי מדינות הכלולות במרחב הדיפלומטי הסיני "מערב־אסיה וצפון־אפריקה".

הגברת המעורבות הסינית באזור, בתקופה של סכסוכים קשים מעמידה במבחן שניים מעקרונותיה המדיניים המוצהרים: אי־התערבות בענייניהן של מדינות אחרות ואי־נקיטת עמדה בעימותי האזור

סין והמשבר בלוב

יחסי סין-לוב היו בעייתיים עוד טרם המשבר. ב־2009 האשים שר החוץ הלובי, מוסא קוסא, את סין בניצול משאבי אפריקה ותושביה, וגינה את התנהלותה ביבשת כניאו־קולוניאליסטית. סין, אשר ההתנגדות לאימפריאליזם ולקולוניאליזם מהווה אחד מיסודות מדיניות החוץ שלה, ראתה זאת בחומרה, אך האינטרסים הכלכליים גברו על שאר השיקולים והביאו ליישוב המשבר.⁵

על אף זאת, המעורבות הכלכלית של סין בלוב לא הייתה כנראה משמעותית דיה, וכאשר הצהיר נשיא ארצות־הברית ב־25 בפברואר 2011 על הפעלת סנקציות נגד משטרו של קדאפי בתגובה לאלימות שפרצה במדינה, סין לא הביעה התנגדות או מחאה. יום לאחר מכן היא הצטרפה לשאר חברות מועצת הביטחון של האו"ם באישור החלטה 1970 בדבר איסור אספקת נשק לכוחות קדאפי, וכחודש לאחר מכן אפשרה באמצעות הימנעותה (בדומה לרוסיה) את קבלת החלטת מועצת הביטחון 1973. ההחלטה הכריזה על שטחה האווירי של לוב כאזור אסור בטיסה, וקבעה שיינקטו כל הצעדים הנחוצים על מנת להגן על אזרחיה של לוב מפני תקיפותיו של קדאפי. ההחלטה זכתה לתמיכת הליגה הערבית אך לא סיפקה מנדט ברור להושטת סיוע צבאי למורדים, שכן ניסוח כזה צפוי היה לגרור הטלת וטו מצד רוסיה וסין. עם זאת, ניתן היה במסגרתה לבצע תקיפה אווירית נגד מטוסיו של קדאפי ונגד מטרות קרקעיות. ההחלטה הייתה מנוגדת למדיניותה הרשמית של סין, השוללת התערבות בכוח בענייניהן הפנימיים של מדינות אחרות, ועל אף זאת סין לא בלמה אותה. ניתן להעריך שהתנגדות העולם הערבי לקדאפי הייתה אחת הסיבות לכך, וכפי שהצהירה בהמשך, אולי אף לא העריכה שנאט"ו תפעיל עוצמת אש כה גדולה.

ואכן, מימוש ההחלטה לא עלה בקנה אחד עם מדיניותה של סין. ב־19 במארס 2011, קואליציית הכוחות הזרים בהובלת נאט"ו הוציאה לפועל את המתקפה בלוב; כ־120 טילים שוגרו נגד מתקני הגנה אווירית של לוב, מטוסים צרפתיים היכו את כוחות תומכי קדאפי בעיר בנגאזי וטילי שיוט שוגרו לעבר מתקני הגנה אווירית בבירה טריפולי ובמיסראתה (Misrata). סין, בדומה לרוסיה, ראתה זאת באופן שלילי. היא ציינה בהזדמנויות שונות שהיא דוגלת בפתרון המשבר בדרכי שלום, והביעה את דאגתה מהשלכותיה של התערבות צבאית. יתרה מכך, משהקימו כוחות המורדים ממשלה חלופית, סירבה סין להכיר בה במשך זמן־מה. מאוחר יותר היא טענה שמעצמות המערב עיוותו את משמעות החלטת מועצת הביטחון, ולמעשה הונו את שאר המדינות שהיו מעורבות באישורה, בעצם הפעלת כוח צבאי כה רב נגד קדאפי.⁶

עם זאת, לצד הקו הפסיבי שנקטה סין במישור הדיפלומטי, היא נקטה גם כמה פעולות משמעותיות יותר. ראשית, עם הסלמת המהומות במדינה היא פעלה

לפינוי אזרחיה משם. טרם ההתקוממות שהו בלוב כ־30,000 אזרחים סיניים, ועד 25 בפברואר 2011 הכריזה בייג'ינג כי מתחילת המאורעות פונו מתחומה באמצעות מטוסים וכלי־שיט צבאיים כ־12,000 אזרחים סיניים שהוטסו חזרה לסין, או הועברו זמנית למדינות יציבות באזור. הייתה זו הפעם הראשונה שסין פעלה לפינוי מספר כה גדול של אזרחיה ממדינה זרה, ומעבר להמחשת יכולותיה הלוגיסטיות־טכנולוגיות החדשות, המהלך ביטא את הנטייה הגוברת בממסד השלטוני הסיני להרחיב את פעילותה של סין בעולם. הוויכוח בנושא התפתח בד בבד עם ההתרחבות פעילותה הכלכלית של סין בעולם בעשור הראשון של המאה ה־21, כאשר גורמים מסוימים בשלטון (ובכלל זה בממסד הצבאי) טענו שעל סין לפתח יכולת צבאית מעבר לגבולותיה כדי להגן על האינטרסים שלה. כנגד זאת טענו גורמי שלטון אחרים שעל מדיניות החוץ הסינית להמשיך להתנהל בדרכים כלכליות ודיפלומטיות בלבד, כפי שעשתה מאז החלה במדיניות הרפורמות (1978). פינוי האזרחים מלוב היה אחד הצעדים המשמעותיים ביותר שהמחיש כיצד הגישה הראשונה מבססת את עליונותה.⁷

בניגוד למדיניות האי־התערבות, שבה היא מחזיקה באופן מסורתי, סין גם אירחה ביוני 2011 נציגים של האופוזיציה הלובית, אשר נפגשו בין היתר עם שר החוץ הסיני, והגדירה את מועצת המעבר כ"שותף חשוב לדיאלוג". ניתן להעריך שמטרת המפגשים הייתה לבסס מהלכים עם השלטון החדש, כדי להבטיח את המשכיות הפרויקטים הכלכליים של סין בלוב אם ייפול משטר קדאפי, ובמיוחד את המשך אספקת הנפט מהמדינה. ניתן גם לשער שאחד הגורמים שהשפיעו על סין לקיים מפגש גלוי מעין זה היה יחסן השלילי של המדינות הערביות לקדאפי, דבר שהפחית את חששה של בייג'ינג מפני ביקורת על המהלך.⁸

מעורבות סינית אקטיבית התרחשה גם בתחום הסיוע לצדדים הלוחמים. בספטמבר 2011 אישרה בייג'ינג כי נציגים של תאגיד הנשק הממשלתי הסיני NORINCO נפגשו בבייג'ינג ביולי אותה שנה עם נציגי שלטון קדאפי, כדי לקדם עסקאות נשק לכוחותיו בשווי כ־200 מיליון דולר, כולל טילי אוויר־קרקע נישאים. הפגישה נערכה בשעה שהסנקציות הבינלאומיות על אספקת נשק לכוחות קדאפי שעליהן, כאמור, הייתה גם סין חתומה, כבר היו בתוקף. הדיווחים על הפגישה עוררו ביקורת קשה על סין בזירה הבינלאומית ומטעם הממשלה הלובית החדשה גם יחד, ובייג'ינג הדגישה כי הממשל לא ידע על קיום הפגישות, וכי בפועל לא התבצעה כל מכירת נשק למשטרו של קדאפי.⁹

בד בבד עם ההתרחבות פעילותה הכלכלית של סין בעולם גורמים מסוימים בשלטון טענו שעל סין לפתח יכולת צבאית מעבר לגבולותיה כדי להגן על האינטרסים שלה. כנגד זאת טענו גורמי שלטון אחרים שעל מדיניות החוץ הסינית להמשיך להתנהל בדרכים כלכליות ודיפלומטיות בלבד

ב־20 באוקטובר 2011 נהרג קדאפי בידי כוחות המורדים, וראש מועצת הכוחות המורדים הצהיר רשמית כי לוב הינה כעת אומה "משוחררת". בלוב נוצר אפוא מצב חדש, וסין פעלה במהירות לכינון קשרים עם הממשלה החדשה. מיד עם קבלת ההחלטה על סיום הפעולה הבינלאומית בלוב, הודיעה סין כי תחזיר את שגרירה למדינה. כמו כן, היא הצהירה על נכונותה לסייע ללוב במאמץ לקדם קשרים דו־צדדיים על סמך כבוד הדדי, שוויון ותועלת הדדית, כדי לפתח פרויקטים משותפים לשתי המדינות.¹⁰

במידה רבה, המהלך נועד לשקם את הקשרים הכלכליים בלוב, שספגו מכה קשה עקב הססנותה של סין להעביר את תמיכתה משלטונו של קדאפי למורדים. טרם ההתקוממות פעלו בלוב כ־75 חברות סיניות, ועל פי הערכות, היקף החוזים של חברות סיניות במדינה עמד על כ־20 מיליארד דולר. בנוסף, כ־36,000 עובדים סינים עבדו בלוב, וכשלושה אחוזים מהנפט הגולמי המיובא לסין – מקורו היה בלוב.¹¹ אמנם, השוק הלובי לא היווה יעד משמעותי עבור הייצוא הסיני, אולם לסין היה חשוב להגן על השקעותיה בלוב ולקדם אותן. באוגוסט 2011 הצהיר סגן ראש לשכת המסחר הסינית כי סין מקווה שלאחר שוך המהומות בלוב והשבת היציבות השלטונית, לוב תמשיך להגן על האינטרסים ועל הזכויות של המשקיעים הסיניים. הדברים נאמרו כנראה בתגובה לדבריו של נציג חברת הנפט הלובית, AGOCO, שטען כי בעתיד עלול להיפגע שיתוף הפעולה בין תעשיית הנפט הלובית למעצמות כגון רוסיה וסין, שנמנעו מתמיכה ישירה במורדים בפרוץ העימות ולאחריו.¹²

מעורבות סין במשבר בסוריה

כמו בלוב, ואולי אף פחות ממנה, האינטרסים הכלכליים הסיניים בסוריה היו מוגבלים למדי. בשנת 2011 הייתה סין שותפת הסחר המרכזית של סוריה, וסך הייצוא שלה אליה עמד על כ־4.2 מיליארד דולר, בכלל זה ציוד תקשורת, מכונות כבדות ומוצרים נוספים לתעשייה. לסין גם מעורבות בתעשיית הנפט הסורית, ובפרט, לאחר הטלת האמברגו האירופי בשנת 2011 על קניית נפט גולמי סורי, תפסה סין את מקום השוק האירופי ובכך הגיעה לשליטה בתחום זה. בין היתר, תאגיד הנפט הממשלתי הסיני (China National Petroleum Corporation (CNPC), הוא בעל מניות בשתי חברות הנפט הגדולות בסוריה, וחתם על עסקאות בשווי מיליארדי דולרים בתמורה לסיוע במחקר ופיתוח בתחום. חברה סינית נוספת, Sinochem, היא בעלת זכויות באחד משדות הנפט הגדולים בסוריה. סחר נשק הוא תחום נוסף שבו יש לסין אינטרסים בסוריה, אך גם בו היקף הפעילות אינו גדול. ערב פרוץ המרידות בסוריה הייתה סין, יחד עם צפון־קוריאה, אחראית לכ־30 אחוזים מעסקאות הנשק שנחתמו עם משטר אסד, בעוד רוסיה סיפקה כ־50 אחוזים.¹³

אף על פי כן, מהלכיה של סין לשימור המשטר הסורי היו משמעותיים הרבה יותר מאשר בלוב. במארכ 2011 פרצו התקוממויות עממיות נגד משטר אסד, וכוחות השלטון פתחו במסע דיכוי אלים נגד המפגינים, שהתפשט במהרה ברחבי המדינה. חרף ההסלמה, שבועות ספורים לאחר פרוץ ההתקוממויות נפגש השליח המיוחד של סין למזרח התיכון, ווֹ סִי־קֵה, בדמשק עם סגן נשיא סוריה, פארוק א־שרע, שהצהיר בפניו כי סוריה מוכנה לפעול לקידום היחסים בין המדינות ולהידוק שיתוף הפעולה ביניהן בתחומים השונים. הוא הוסיף כי הוא מקווה שסין תמלא תפקיד חיובי נרחב בתהליך השלום במזרח התיכון. השליח הסיני הגיב באומרו שסין עוקבת בדריכות אחר ההתפתחויות האחרונות במזרח התיכון והשפעתן על תהליך השלום, ומאחר שלסוריה השפעה נרחבת על הזירה הבינלאומית והאזורית בכלל ועל תהליך השלום במזרח התיכון בפרט, בייג'ינג חפצה בפיתוח ובהידוק קשריה עמה בתחומים שונים.¹⁴

תמיכה מפורשת יותר במשטר הסורי ביטאה סין בסוף אפריל 2011, כאשר יחד עם רוסיה הטילה וטו במועצת הביטחון על מהלך אמריקאי ואירופי לגינוי סוריה. הנימוק להחלטה הסינית היה שיש לקדם את פתרון הנושא באמצעות דיאלוג, ולא באופן כפוי או תוך שימוש בכוח.¹⁵ בהתייחסו במפורש להכשלת יוזמת הגינוי המערבית, טען משרד החוץ הסיני כי סין פעלה באופן זה כאמצעי זהירות. הייתה בכך רמיזה עבה לטענות קודמות של סין, שלפיהן מעצמות המערב ניצלו בצנינות את החלטת מועצת הביטחון בעניין לוב להפעלת כוח מוגבר כלפי משטר קדאפי, והבהרה שסין שוב לא תיתן את ידה למהלך מעין זה.

זמן קצר לאחר מכן ביקר בסין סגן שר החוץ הסורי, פייסל אל־מקדד, שם נפגש עם שר החוץ הסיני, יאנג ג'יה־צ'ה. דוברת משרד החוץ הסיני טענה כי הם דנו ביחסים הדו־צדדיים בין המדינות ובסוגיות אזוריות. קו זה נשמר גם בהמשך כאשר באוקטובר 2011, סין ורוסיה שוב הטילו וטו במועצת הביטחון על הצעת גינוי שיזמו מדינות מערב־אירופיות, ושנתיים מאוחר יותר, כאשר עמדה על הפרק התערבות בינלאומית בסוריה על רקע הפעלת נשק כימי נגד אזרחים, התעקשה סין שהסימנים לשימוש בנשק כימי אינם ודאיים.¹⁶

בניגוד למקרה הלובי, סין נמנעה אפוא מהיגררות אחרי הקו המערבי, שכן התמיכה במשטר אסד ויישור קו עם רוסיה תאמו את העקרונות והאינטרסים הקבועים שלה: שימור היציבות במזרח התיכון, הקפדה על עיקרון של אי־התערבות והצבת משקל־נגד להשפעת המערב נגד להשפעת המערב

סין נמנעה מהיגררות אחרי הקו המערבי. התמיכה במשטר אסד ויישור קו עם רוסיה תאמו את העקרונות והאינטרסים הקבועים שלה: שימור היציבות במזרח התיכון, הקפדה על עיקרון של אי־התערבות והצבת משקל־נגד להשפעת המערב

שבייג'ינג רואה באור שלילי, אף כי ניתן להניח שזה לא היה שיקול מרכזי מבחינתה. אולם, הדבר גם הציב אותה בעמדה לא נוחה. ההגנה שהעניקה בייג'ינג למשטר אסד עוררה ביקורת פנימית בסין על רקע חוסר שביעות הרצון הקיימת ממילא נגד השלטון הריכוזי של המפלגה הקומוניסטית, והטענות המופנות נגדו בתחום הפרת זכויות אדם. הדבר השתקף היטב במרחב הבלוגוספרי התוסס של סין, שם נשמעו קריאות רבות מצד אזרחים סיניים נגד תמיכת המשטר באסד.¹⁷ תמיכת סין במשטר המכהן בסוריה גם עוררה ביקורת במדינות מתפתחות ובמדינות מוסלמיות בפרט, אשר בייג'ינג מעוניינת, כאמור, לשמש מנהיגתן ומייצגת האינטרסים שלהן אל מול המדינות המפותחות. לבסוף, בשל מאמציה של סין להרחיב את השפעתה בעולם, הצעידה בעקבות רוסיה העלתה בסין חשש שהיא תיתפס כמדינה נגררת וחסרת מדיניות עצמאית. לאור שיקולים אלה נקטה סין מספר צעדים להמחשת הסתייגותה מהנעשה במדינה ונכונותה ליזום מהלכים לפתרון המצב.

דוגמה אחת לכך היא גינוי מעשי הטבח שביצע המשטר בכפרי מחוז חולה במאי 2011, באמצעות הפגזות שכוונו אל בתי העיר. הצהרה רשמית שיצאה מסין הביעה תדהמה לנוכח מספרם הרב של האזרחים ההרוגים, וכללה גינוי חריף של ההרג האכזרי של אזרחים חפים מפשע. סין גם ביטאה דרישה לחקירה של האירוע ויישום מידי של הפסקת אש על ידי הצדדים הלוחמים, קבלת החלטות מועצת הביטחון הרלוונטיות ויישום המתווה שהוצג על ידי שליח האו"ם, קופי ענאן, לסיום הקונפליקט.¹⁸ בדצמבר אותה שנה, סין גם הביעה תמיכה ביוזמה רוסית לפתרון המשבר, אשר ביטאה גישה נוקשה יחסית כלפי המשטר הסורי באמצעות אזכור מפורש של "שימוש בכוח בלתי-פרופורציונלי מצד השלטונות הסוריים", ואמירה שיש "לדחוק בממשלה הסורית לשים קץ לדיכוי אלו המממשים את זכותם לחופש הביטוי, להתאגדות ולהתארגנות".¹⁹

אולם, בצורה אופיינית איזנה סין את מהלכי הביקורת בצעדי תמיכה במשטר אסד. כך, ביולי 2012 היא נמנעה מהשתתפות בוועידת "ידידי סוריה" שבה השתתפו כמאה מדינות, אשר אמורה הייתה להחריף את הסנקציות הבינלאומיות על משטר אסד.²⁰ באותו חודש היא שוב הטילה וטו יחד עם רוסיה על יוזמה מערבית נוספת שעלתה במועצת הביטחון, הפעם להטלת סנקציות כלכליות על משטר אסד כתגובה ללחימה ולשפיכות הדמים הנמשכת.

צעד אחר שנקטה בייג'ינג ביחס למשבר הסורי, יוצא דופן בהרבה לעומת ההצטרפות לווטו הרוסי, היה פרסום יוזמה עצמאית ליישוב המשבר בסוריה. המהלך הראשון בכיוון זה היה פרסום הצהרה בת שש נקודות במארס 2012, שלפיה על המשטר הסורי לפתוח ללא דיחוי בדיאלוג פוליטי עם כוחות המורדים, באמצעות גורם מתווך חסר פניות מטעם האו"ם או הליגה הערבית.²¹ החידוש לא היה בתכניה של היוזמה אלא בעצם העלאתה, שכן לראשונה חרגה סין מהקו

הסביל שנקטה עד כה ופעלה ללא רוסיה. התפתחות נוספת התרחשה באוקטובר אותה שנה, כאשר זמן קצר לאחר שארצות-הברית הבהירה שהאופוזיציה הסורית זקוקה להנהגה חדשה, הפכה סין את הצעת שש הנקודות ליוזמה רשמית: תוכנית בת ארבע נקודות ליישוב המשבר. כשלב ראשון, הצדדים נקראו לשים בעצמם קץ לאלימות. בשלב הבא הם אמורים היו לקבוע מפת דרכים לתהליך של שינוי פוליטי (political transition) במדינה, בעוד משטר אסד נשאר על כנו לשם הבטחת היציבות הפוליטית עד השלמת הדיונים. בשלב השלישי, הקהילה הבינלאומית נועדה לפעול בשיתוף פעולה הדוק עם שליח האו"ם והליגה הערבית, ליישום ההחלטות הבינלאומיות בנושא שהתקבלו בחסות האו"ם ובמועצת הביטחון. בשלב הרביעי, הקהילה הבינלאומית נקראה להגביר את מאמציה לפתור את הבעיות ההומניטריות שנגרמו עקב המשבר, בין היתר על ידי הגדלת הסיוע ההומניטרי, אך ללא פוליטיזציה ומיליטריזציה – רמז לשימוש הציני שהמערב עושה, לטענת סין, בסיוע ההומניטרי. על פי התוכנית, המתווך מטעם האו"ם והליגה הערבית נועד למלא תפקיד דומיננטי בכל שלביה על ידי ליווי הדיונים, תוך קבלת תמיכה וסיוע ממדינות האזור ומהמעצמות. לעומת זאת, התוכנית שוללת מכול וכול התערבות בינלאומית חד-צדדית, הפעלת לחץ על הצדדים וסילוקו בכוח של משטר אסד.²² לבסוף, סין גם נקטה פעולות אקטיביות ביחס למשבר בסוריה כדי להגן על האינטרסים שלה במדינה. בממד הצר והמידי, היא נערכה לנקיטת פעולה בסוריה כדי לפנות את אזרחיה מהמדינה במידה שתישקף סכנה לביטחונם, וכבר בסוף אפריל 2011 הצהיר שגריר סין במדינה שההכנות לפינוי נערכו זה מכבר.²³ בממד רחב יותר, סין פעלה גם להבטחת האינטרסים שלה בסוריה, במקרה של נפילת המשטר. בעודה מבטאת התנגדות לכל התערבות בינלאומית בענייניה הפנימיים של סוריה או פעולה נגד משטרו של אסד, בספטמבר 2012 נפגש שר החוץ הסיני בבייג'ינג עם נציגי האופוזיציה הסורית. פגישה נוספת של מנהיגי אופוזיציה עם נציגים סיניים רשמיים התקיימה ב־5 בפברואר 2013, כאשר השגריר הסיני במצרים נפגש עם מנהיג הכוחות המורדים הסוריים בקהיר. השגריר הדגיש כי סין תומכת בהחלה מוקדמת ככל האפשר של שינוי השלטון בסוריה, במתכונת שכל הצדדים המעורבים יסכימו לקבל, על מנת למנוע המשך שפיכות דמים וייצוב האזור.²⁴

כפי שממחישות פעולותיה של סין הכוח המניע את מעורבותה במזרח התיכון לא השתנה: ראשית, אספקת נפט, וביסוס מעמדה כמעצמה עולמית

מסקנות

כפי שממחישות פעולותיה של סין בשני המשברים, הכוח המניע את מעורבותה במזרח התיכון לא השתנה: מימוש האינטרסים שלה – ראשית, אספקת נפט,

ובשנים האחרונות גם ביסוס מעמדה כמעצמה עולמית המציבה סדר יום חלופי לסדר האמריקאי. עם זאת, ניכר שסין מוכנה כיום לנקוט מהלכים אקטיביים תוך סיכונים רבים מבעבר כדי לממש את האינטרסים הללו, אף כי היא אינה מוכנה להשקיע משאבים כדי לעצב את האזור בהתאם להעדפותיה.

המשברים בלוב ובסוריה גם מאירים באור חדש כמה מההנחות המקובלות לגבי מניעיה ודפוס פעולתה של סין במזרח התיכון. ראשית, הנחה רווחת לגבי המעורבות הסינית במזרח התיכון היא שהעניין שלה באזור כלכלי ביסודו, ומכאן ששיקולים כלכליים מסבירים את אופן מעורבותה בו. אולם, בעוד חלקה הראשון של ההנחה אינו נתון במחלוקת, ניתוח מעורבותה של סין במשברי לוב וסוריה אינו תומך בחלקה השני; אילו שיקולים כלכליים אכן היו מנחים את מהלכיה של סין במזרח התיכון, אזי ניתן היה לצפות שבייג'ינג תשקיע תשומות מדיניות רבות יותר במשבר הלובי, תפעל ביתר שאת לביסוס קשריה עם המשטר החדש ותגלה התנגדות רבה יותר לביסוס השפעה מערבית במדינה. בפועל, המעורבות הסינית בסוריה רבה יותר, וכך גם נכונותה לשלם מחיר מדיני בעבור ביסוס קשריה עם המשטר המכהן ועם מחליפיו האפשריים.

הנחה מקובלת נוספת היא שסין אינה נוטה להתערב במהלכים פוליטיים במזרח התיכון, הן לנוכח קווי מדיניותה המוצהרים והן עקב חששה לשקוע בביצה האזורית העכורה. הנחה זו אף היא אינה נתמכת על ידי ניתוח שני המשברים, שכן בכל אחד מהם נקטה סין פעולות שהיה בהן כדי לעצב במידה כלשהי את התפתחות האירועים, בעיקר באמצעות הצבעותיה במועצת הביטחון, אך גם באמצעות ניהול מגעים עם כוחות המורדים בשתי המדינות. שיקולים משמעותיים מבחינתה בהקשר זה היו עמדת מדינות האזור והמעצמות העולמיות המעורבות, ולא דווקא עקרונותיה הדיפלומטיים או חישובים כלכליים. לבסוף, בשל החשש לפגיעה באזרחיה, סין גם נקטה באופן חסר-תקדים מהלכים אופרטיביים באזור – תוך הפגנת יכולת לוגיסטית ומבצעית ובתיאום עם מדינות נוספות – כדי להגן על האינטרסים שלה ולפנות את אזרחיה.

הנחה שלישית שניתוח המשברים בלוב ובסוריה מעמיד בספק נוגעת לשליטתה הריכוזית של סין במדיניות החוץ שלה. בהנחה שניסיונות מכירת הנשק לכוחותיו של קדאפי על ידי נציגי תאגיד הנשק NORINCO לאחר פרוץ המשבר – מהלך בעל משמעות עצומה לנוכח הפרת הנורמות והכללים הבינלאומיים הגלומה בו, והשפעתו האפשרית על התפתחות הלחימה – נעשו אכן ללא ידיעת השלטונות ואישורם, הרי אין להסתפק בבחינת ארגוני השלטון האמונים על ניהול מדיניות החוץ לצורך ניתוח מהלכיה של סין במזרח התיכון.

בד בבד עם היסדקות ההנחות המקובלות, מהלכיה של סין במשברי לוב וסוריה מעלים מספר השערות על דפוס פעולתה באזור. ראשית, ניתוח התנהלותה של

סין מחייב התייחסות לאינטרסים שונים מלבד אלה הכלכליים, ובראשם יחסי התחרות ושיתוף הפעולה בינה לבין המעצמות הגדולות. שנית, הצבעותיה של סין במועצת הביטחון תאמו אמנם לקו הרוסי, אולם כפי שמראים היוזמה הסינית ביחס לסוריה, מגיעה של בייג'ינג עם כוחות המורדים בסוריה ומאמציה לבסס את האינטרסים הכלכליים שלה בלוב, סין מפתחת בהדרגה אינטרסים ומהלכים עצמאיים באזור, אשר עשויים להוביל לקו עצמאי. הדבר משתלב במגמה רחבה יותר במדיניות החוץ הסינית – ביסוס מעמד עצמאי מוביל בזירה הבינלאומית.²⁵ לבסוף, תמיכתה של סין במשטר אסד – על אף הביקורת העולמית והאזורית – עשויה להצביע על נכונותה של סין לחרוג ממדיניותה הניטרלית, ולדבוק באופן החלטי יותר בעמדות שמקדמות לתפיסתה את האינטרסים האזוריים והבינלאומיים שלה. המקרה הלובי מראה – לגורמים זרים ולקובעי המדיניות הסינים כאחד – שאף אם נקיטת עמדה מעוררת כעס כלפיה, עוצמתה הכלכלית של סין מאפשרת לה לסלול דרך מחודשת לקידום היעדים שהיא מציבה לעצמה.

הערות

- 1 למשל Yitzhak Shichor, "China and the Middle East," Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission, Washington, D.C.: U.S. Congress, June 6, 2013, http://www.uscc.gov/sites/default/files/SHICHOR_testimony.pdf; Ben Simpfendorfer, "China's Historic Return to the Gulf," *Foreign Policy*, April 2, 2010, http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2010/04/02/china_s_historic_return_to_the_gulf; Pan Zhenqiang, "China and the Middle East," in Abdulaziz Sager and Geoffrey Kemp (eds.), *China's Growing Role in the Middle East: Implications for the Region and Beyond* (Washington, DC: The Nixon Center, 2010), pp. 73-95.
- 2 Jon B. Alterman and John W. Garver, *The Vital Triangle: China, the United States and the Middle East* (Washington, D.C.: CSIS, 2008), pp. 17-18.
- 3 "China and US Make North Korea Nuclear Pledge," *BBC*, April 13, 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-22131316>
- 4 James Reilly, "China's Unilateral Sanctions," *Washington Quarterly* 35(4) (Fall 2012), p. 123.
- 5 Yitzhak Shichor, "Libya Cautions China: Economics is No Substitute to Politics," *China Brief* 9 (24) (December. 3, 2009).
- 6 Chris Buckley, "China Intensifies Condemnation of Libya Air Strikes," *Reuters*, March. 21, 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/03/21/us-china-libya-idUSTRE72K0LX20110321>
- 7 על הדיון הפנימי בסין בעניין הרחבת הפעילות הצבאית בעולם, ראו Yoram Evron, "China's Military Procurement Approach in the Early 21st Century and Its Operational Implications," *Journal of Strategic Studies* 35(1) (February 2012), pp. 75-79.

- Keith Bradsher, "China Moves Closer to Libyan Opposition," *New York Times*, 8
June 22, 2011, http://www.nytimes.com/2011/06/23/world/asia/23beijing.html?_r=0.
- Michael Wines, "Beijing Says Qaddafi Officials Sought Chinese Arms Supplies", 9
New York Times, September 5, 2011, http://www.nytimes.com/2011/09/06/world/asia/06china.html?_r=1&
- "Chinese Ambassador Returns to Tripoli: Foreign Ministry," *Xinhua*, October 10, 10
2011, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-10/28/c_131218172.htm;
"China Urges Int'l Community to Support Libya's Reconstruction,"
Xinhua, October 27, 2011, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-10/27/c_131216184.htm
- "The Libyan Dilemma," *The Economist*, September 10, 2011, <http://www.economist.com/node/21528664>; Tania Branigan, "China Looks to Protect its 11
Assets in a Post-Gaddafi Libya", *The Guardian*, August 23, 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/aug/23/china-assets-post-gaddafi-libya>
- Branigan, "China Looks." 12
- Joel Wuthnow, "Why China Would Intervene in Syria," *The National Interest*, 13
July 16, 2012, <http://nationalinterest.org/commentary/why-china-would-intervene-syria-7197>; Thomas Grove and Erika Solomon, "Russia Boosts Arms Sales to Syria Despite World Pressure," *Reuters*, February 21, 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/02/21/us-syria-russia-arms-idUSTRE81K13420120221>
- "Int'l Community Concerns over Syria Situation," *Xinhua*, April 30, 2011, http://news.xinhuanet.com/english2010/video/2011-04/30/c_13852874.htm 14
- "China: Political Dialogue Crucial to Return Normalcy in Syria," *Xinhua*, April 15
29, 2011, http://news.xinhuanet.com/english2010/video/2011-04/29/c_13851927.htm 15
- "Russia, China Veto UN Draft Resolution on Syria," *Xinhua*, October 5, 2011, 16
http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2011-10/05/c_131174778.htm; Jane Perlez, "Culprit in Syrian Chemical Attack is Unclear, China Insists," *New York Times*, August 28, 2013, <http://www.nytimes.com/2013/08/29/world/asia/culprit-in-syrian-chemical-attack-is-unclear-china-insists.html>
- Michael Swaine, "Chinese Views of the Syrian Conflict," *China Leadership Monitor* 39 (2012), p. 8. 17
- "China Urges Investigation on Syrian Massacre," *CCTV*, May 28, 2012, <http://english.cntv.cn/program/newsupdate/20120528/120948.shtml> 18
- Patrick Worsnip, "Russian Draft Offers Hope of U.N. Syria Resolution," *Reuters*, 19
December 15, 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/12/15/uk-syria-un-idUSTRE7BE25320111215>;
- "China Supports Russia's Draft Resolution on Syrian Crisis: FM Spokesman,"
Xinhua, December 19, 2011, http://news.xinhuanet.com/english/china/2011-12/19/c_131315431.htm
- "Friends of Syria" Meeting Starts in Paris, Tough Sanctions on Agenda," *Xinhua*, 20
July 6, 2012, http://news.xinhuanet.com/english/world/2012-07/06/c_131700220.htm

- “China Raises Six-point Statement for Resolving Syria Issue,” *Xinhua*, March. 4, 21
 2012, http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-03/04/c_122786700.htm
- Neil MacFarquhar, “China Presents a Four-Point Proposal for Resolving the 22
 Civil War in Syria,” *New York Times*, November 1, 2012, http://www.nytimes.com/2012/11/02/world/middleeast/syria.html?_r=1&
- “Evacuation Plan for Chinese Citizens in Syria,” *Xinhua*, April 30, 2011, 23
http://news.xinhuanet.com/english2010/video/2011-04/30/c_13853014.htm
- “Chinese FM Meets Syrian Opposition Group Delegation,” *People’s Daily*, 24
 September 18, 2012, <http://english.peopledaily.com.cn/90883/7951466.html>;
- “Chinese Ambassador Meets Syrian Opposition Leader in Cairo,” *People’s Daily*,
 February 6, 2013, <http://english.peopledaily.com.cn/90883/8122915.html>
- ראו ניתוח החלטות ההנהגה הסינית ביחס למעמד סין בעולם בעקבות המשבר הפיננסי 25
 העולמי ב־2008: Constantly Deepening and Broadening,” *Contemporary International Relations* (Beijing) 20(2)
 (March-April 2010), pp. 80–81.